

NÉV-
ÉS SZÓMAGYARÁZATOK

abgesnittesz – abgeschnitten: vágadék, maradék.

Ábrányi Kornél – (1849–1913) író, újságíró, a *Pesti Napló* szerkesztője.

Aigner Lajos – (1840–1909) irodalomtörténész, könyvkiadó, bibliográfus.

à la grêce – görögösen.

amizett – ánizspálinka.

áperte – nyíltan, kertelés nélkül.

aranjuezi szép napok – régen elmúlt, kellemes emlékű időszak. Aranjuez a spanyol királyok nyári székhelye volt.

ármalista – nemes, aki csak nemesi címert és oklevelet kapott, de adománybirtokot nem.

asszekurál – biztosít.

Bajazzo – Leoncavallo (1858–1919) világhírű operája; a szerelem és a féltékenység drámája.

Balázs Sándor – (1830–1887) író, műfordító.

Balla Mihály – (1862–1955) újságíró, műfordító.

bandázs – viváshoz használt kötés.

Bartakovics – Bartakovics Béla (1791–1873) püspök, egri érsek.

Bátti – Báltaszéki Lajos (1844–1921) liberális ügyvéd, újságíró.

beamter-ember – hivatalnok.

Bebel doktor – August Ferdinand Bebel (1840–1913) német szociáldemokrata, a II. Internacionálé egyik legkiválóbb vezetője.

Benedek Aladár – (1843–1915) író, költő, a *Budapesti Bazár* tekintélyes szerkesztője.

Bihari – Bihari János (1764–1827) zeneszerző és hegedűművész, a verbunkos stílus képviselője.

B. H. – *Budapesti Hírlap*, 1881-től 1938-ig megjelenő napilap.

Bleak House – Dickens regénye. Készült 1852–1853-ban. Magyarul *A pusztia ház* címen jelent meg 1926-ban, Ottlik Géza fordításában.

bojnyik – betyár, zsvány, útonálló.

Bolygó zsidó – Eugène Sue (1804–1857) regénye.

bookmaker – lóversenyfogadásokat begyűjtő személy.

boszniai okkupáció – Az orosz–török háborút követő berlini béke felhatalmazta az Osztrák–Magyar Monarchiát Bosznia megszállására. A Monarchia csapatai azonban csak a lakosság szívós fegyveres ellenállásának leküzdése után tudták Boszniát elfoglalni. 1908-ban jelentették be végül is a terület bekebelezését.

Boz – Dickens írói álneve.

böftök – bélszín, a beefsteak torzított alakja.

Budapesti Bazár – a *Pesti Hölgydivatlap* című szépirodalmi és divatlap utódja 1873-tól.

ceitungsreiber – Zeitungschreiber: újságíró.

Cholnoky Viktor – (1866–1912) író, újságíró. Romantikus színezetű, gyakran fantasztikus novellái ősi kultúrák, régi mesék, ódon babonák mozzanatait ötvözik nagy formai biztonsággal.

cipszer – szepességi német.

confiteor – megvallom. Latinul e szóval kezdődik a gyónási formula.

Corneville-i harangok – Planquette (1848–1903) operettje.

Csajthay Ferenc – (1862–1940) újságíró. 1887-től a *Budapesti Hírlap* munkatársa, 1925-től 1932-ig főszerkesztője. Jelentős szerepe volt abban, hogy a lap a sovinizmus legfőbb orgánuma lett.

Csergő Hugó – (1877–1944) újságíró, író, költő.

Csete Lajos – (1858–1913) gyógyszerész. 1885-től a *Borsszem Jankó* állandó munkatársa, Pokrócz Ádám figurájának megteremtője.

Csiga – Híres múlt századi vendéglő, a mai Irányi utca és Veres Pálné utca sarkán. Itt volt Vörösmarty törzssasztala.

Daguerre – Louis Jacques Mandé Daguerre – (1787–1851) francia festő, a fényképezés előfutára.

Degré Alajos – (1820–1896) író, a Tízec Társaságának tagja. Korában elsősorban humoros írásai tették népszerűvé.

demimonde – félvilági, kétes erkölcsű nő.

Déry Gyula – (1854–1919) író, publicista.

dóka – dolmány alakú kabát.

Don Gunárosz – Lauka Gusztáv álneve.

éberlaszting – örökké tartó. Helyesen: everlasting. Itt:

erős gyapjúszövet, amelyből magas szárú cipők felső része készül.

elsanzíroz – ügyesen elemel, ellop.

emeritált – kiérdemesült, elaggott.

Erdélyi Gyula – (1851–1912) újságíró, író.

Erzsébet királyné – (1837–1898) Wittelsbach bajor hercegnő, 1854-től I. Ferenc József felesége, aki igen jó kapcsolatot tartott a magyar uralkodó osztályok képviselőivel, s Magyarországon is nagy népszerűségnek örvendett.

Esmeralda – Victor Hugo *A Notre-Dame-i toronyőr* című regényének hősnője.

eszkamotör – bűvész, szemfényvesztő. Helyesen: *escamoteur*.

Fedora – Victorian Sardou (1831–1908) színműve.

Fegyverkovács – Albert Lortzing (1801–1851) operája.

Ferdinánd – (1861–1948) Bulgária cárja 1908 és 1918 között.

Festetich Tasziló – herceg (1850–1933), versenyistállótulajdonos, híres lótenyésztő.

filoxéra – szőlőgyökértetű-

járvány. Magyarországon 1875-ben pusztított.

Fraknói püspök – Fraknói Vilmos (1843–1925) történész. 1880-ban adta ki *Martinovics és társainak összeesküvése* című művét.

Frankenburg – Frankenburg Adolf (1811–1884) lapszerkesztő és tárcaíró, Bolond Miska irodalmi alakjának megteremtője.

Gábel-früstök – villásreggeli. Helyesen: *Gabelfrühstück*.

Gasparone – Karl Millöcker (1842–1899) operettje.

gib im – adj neki. Helyesen: *gib ihm*.

Gladstone – William Ewart Gladstone (1809–1898) angol államférfi, a Liberális Párt vezetője.

gledicsia – krisztustövis, lepényfa. Az akáchoz hasonlít, rendszerint sövényfának ültetik.

G + M + B – Gáspár, Menyhért, Boldizsár: a bibliai háromkirályok.

Gothai almanach – 1764-ben elindított családtörténeti évkönyv az uralkodóházakról és főnemeseikről.

Gretchen – Goethe *Faust*-jának nőalakja, Margit.

Grieg – Edvard Hagerup

Grieg (1843–1907) norvég zeneszerző. Dalai és Ibsen *Peer Gynt*-jéhez írt szvitje nálunk is nagyon népszerűek.

guzlica – egyetlen lószőr húrral felszerelt délszláv népi vonós hangszer.

Gül baba – a 16. században élt török főpap. Nevének jelentése: rózsák atyja. Türbéje a Rózsadombon van.

gyákon – szolga, egyházi segédszemélyzet.

hanzli – a sör lefejtett, öszszegyűjtött habja.

Három holló – Ady kedvelt vendéglője, a mai Népköztársaság útján.

Hatvany – Hatvany Lajos (1880–1961) író, kritikus, irodalomszervező. Tevékeny szerepet vállalt a *Nyugat* alapításában és fenntartásában.

Hebron rózsái – irodalmi kifejezés, melyen szép zsidó nőket értettek. Hebron ősi jordániai város, gyönyörű rózsáiról híres.

Heltai Jenő – (1871–1957) író, költő.

Hentzi – Heinrich Hentzi (1785–1849) osztrák tábornok. Buda ostromakor a vár parancsnoka. Ő lövette Pestet.

Herczeg Ferenc – (1863–1954) korában igen népszerű társasági regények írója.

Hero és Leander – mitológiai hősök. Leander szerelméért, Heróért minden éjjel átúszta a Hellészpontoszt.

Hetényi Imre – (1871–1946) rendőriporter 1914-ig, később Budapest főkapitányhelyettese. A Horthy-korszakban a politikai rendőrség főnöke.

Hevesi József – (1857–1929) író, újságíró. Rendkívül termékeny szerző volt, darabjait is játszották a budapesti színházak.

Hoffmann – E. T. A. Hoffmann (1776–1822) a német romantika nagy elbeszélője.

hubertusi asztal – vadászétkekkel megrakott asztal. Szent Hubertus a vadászok védőszentje volt.

injúria – sérelem, jogtalanság.

inszurrekció – fegyveres felkelés.

Irving – Henry Irving (1838–1905) angol színész. Igen híres volt Hamlet-alakítása.

Izabella – Katolikus Izabella (1451–1504) spanyol királynő. Férjével, Ferdinánddal

együtt ő építette ki Spanyolországban a központosított monarchiát.

Jázon – Iaszón. A görög mitológia szerint az argonauták vezetője, akik Kolchiszba vitorláztak, s onnan megszerezték az aranygyapjút.

jergli – toloncház.

Jób Dániel – (1880–1955) író, rendező, szinigazgató, a magyar polgári színjátszás jelentős egyénisége. Rendezői életműve a Vígyszínházhoz kötődik.

Kakas Márton – Jókai szerkesztette humoros folyóirat.

kalabrézer – kalábriai.

kalugyer – görögkeleti szerzetes.

Kaméliás hölgy – ifj. Alexandre Dumas (1824–1895) leghíresebb darabja. 1852-ben írta, a kurtizánokat rehabilitálandó.

karmantyú – muff.

karmenádli – karmonádli: rövid sertéskaraj.

Karthauzi – *A karthauzi*, Eötvös József 1839–1841-ben írott regénye.

Kelemen László – (1760–1814) színész, műfordító, szinigazgató, a magyar színjátszás úttörője. Ő szervezte Pesten,

1790-ben az első magyar színház társulatot.

Kemény Simon – (1883–1945) író, újságíró, költő. *A Hét*, az *Új Idők* és a *Nyugat* munkatársa volt.

Kertbeny – Kertbeny Károly (1824–1882) magyar és német nyelvű író és műfordító.

kertelő agár – utalás Lovik Károly (1874–1915) *A kertelő agár* című, 1907-ben írott regényére.

Kis herceg – Charles Lecocq (1832–1918) operettje.

Kneip Sebasián – helyesen: Sebastian Kneipp – (1821–1897) a vízgyógyászat laikus úttörője, német plébános. Vízkúrája nagy népszerűségnek örvendett a század elején.

Kock – Charles Paul de Kock (1793–1871) holland származású francia író.

komposzesszorátus – közbirtokosság.

konfidens – bizalmaskodó, szemtelen.

konstábler – rendőrbiztos.

Korányi – Korányi Frigyes báró (1828–1913), kiváló belgyógyász, egyetemi tanár. Ő teremtette meg Magyarországon a modern belgyógyászati klinikai oktatást.

korporatív – testületileg.

krigszpárti – tekejáték-fajta.

krispin – vállra kanyarítható rövid köpeny.

krisztér – krisztír vagy klis-tér: beöntésre szolgáló eszköz.

kuriális – kúriai.

Kuthy Lajos – (1813–1864) regény- és drámaíró, Victor Hugo és Sue követője.

Laborfalvi Róza – (1817–1886) Jókai Mór első felesége.

Lándor Tivadar – (1873–1954) újságíró, művészettörténész, műfordító.

landsknecht – zsoldos gyalogos katona a középkorban.

Lauka Gusztáv – (1818–1902) író, költő, népszerű humorista.

lavalier – nagy csokorra kötött művésznyakkendő. Nevét XIV. Lajos szeretőjéről, Lavalieriéről kapta.

Lavater – Johann Kaspar Lavater (1741–1801) svájci teológus, filozófiai író, vallásos költő, Goethe barátja. Fiziognómiai tanulmányai és a hozzájuk gyűjtött képanyag korában nagy feltűnést keltett.

Lavotta-nóta – valószínűleg Lavotta János (1764–1820) zeneszerző verbunkos feldolgoása.

Lázár Miklós – (1887–1968) újságíró, író.

Lenormand – Marie Anne Lenormand (1772–1843) kártyavetető, jövőmondó.

Lequoc – Emile Gaborian (1832–1873) *Monsieur Lecoq* című regényének főhőse.

lion – oroszlán.

lorette – félvilági nő, kéjő.

Lukács doktor – dr. Lukács Hugó (1875–1939) Ady orvosa és barátja.

Mágnás Elza – ismert pesti kokott volt, előkelő viselkedéséről kapta nevét. Gyilkosság áldozata lett.

manière – modor, eljárás.

manyifik – nagyszerű, kitűnő. Helyesen: magnifique.

markőr – felíró pincér.

marotte – bolondéria, hóbort.

Mester Sándor – (1875–1958) újságíró.

Mikádó – Arthur Sullivan (1842–1900) operettje.

Mikes – Mikes Lajos (1872–1930) újságíró, író, szerkesztő, Ady és Kunfy Zsigmond barátja. Több tehetséges írot fedezett fel és adott ki.

Monte Cristo – id. Dumas *Monte Christo grófja* című regényének hőse.

Morfeusz – Hüpnosz álomisten egyik fia a görög mitológiában. Ő jeleníti meg az emberalakokat az álomban.

Móricz bácsi – Móricz Zsigmond.

Nachtmusik – éji zene, szerenád.

Nádas Sándor – (1883–1942) író, újságíró. Egyike volt az irodalmi igényű riport megteremtőinek.

Nádor-huszárok – A mindenkori nádor fennhatósága alá tartozó reguláris huszárezred.

Nagy Endre – (1877–1938) író, újságíró, konferanszié; az irodalmi igényű magyar kabaré megteremtője.

Nagy Ignác – (1810–1854) újságíró, szerkesztő. Ő volt az első modern értelemben vett magyar újságíró, riporter, akit elsősorban életképei tettek ismertté.

nämlich – ugyanis, tudniillik.

Noli me tangere – Ne nyúlj hozzám! Ne illess engem!

nyepozvolim – helyesen: nie pozwalam. Szó szerinti jelentése: nem engedem! A lengyel nemesek vétőjoga az országgyűlésen.

Ördög Róbert – Giacomo Meyerbeer (1791–1864) operája (Scribe szövegkönyve alapján). A párizsi Opera 1831-ben mutatta be.

Pákh Albert – (1823–1867) író, ügyvéd, az MTA tagja, Petőfi barátja. 1854-től tíz éven át a *Vasárnapi Újság* alapítója és szerkesztője.

Pálmay Ilka – (1859–1945) színésznő. Kora híres operettprimadonnája volt.

pappenheimer – jelentése jómadár.

parazol – napernyő.

Péchy Andor –

Pekár Gyula – (1867–1937) író.

Pendennis története – William Makepeace Thackeray (1811–1863) angol író 1848-ban írta meg a *Pendennis történeté*-t, jellegzetes nevelési regényét, mely kegyetlenül kritikus képet fest koráról.

penecilus – zsebkés.

Podmaniczky Frigyes – báró (1824–1907) politikus, író. 1873–1905 között a Fővárosi Közmunkák Tanácsának elnöke. Nagy érdemeket szerzett Budapest fejlesztésében.

Pokrócz Ádám – lásd Csete Lajos.

Poniatowski – Poniatowski József (1763–1813) lengyel főnemesi család legjelentősebb tagja, részt vett a Kósciuszko vezette felkelésben, valamint a napóleoni háborúk idején a francia csapatok kötelékében harcoló lengyel csapatok fővezére volt.

Pósa Lajos – (1850–1914) költő, újságíró. Korabeli népszerűségét elsősorban a szerkesztésében megjelenő *Az Én Újságom* című gyermeklapnak köszönhette.

posta-karriol – postakocsi.

preparandia – tanítóképző.

Priapus – Priaposz: a termékenység istene a görög mitológiában.

prófund – katonakenyér.

proviántiszt – élelemről, ellátásról gondoskodó tiszt.

purzicsán dohány – külföldi dohányfajtából gyártott, jó illatú pipadohány.

Redout – a régi pesti Vigadó, a mai Vigadó helyén.

Reimitz Béla – (1878–1943) zeneszerző, zenekritikus. Elsősorban Ady verseinek megjelenítésével szerzett hírnevet.

Révész Béla – (1876–1944) író, újságíró, a *Népszava* irodalmi rovatvezetője, Ady egyik avatott életrajzírója.

Rip van Winkle – Planquette operettje.

Rocambole – Ponson du Terrail (1829–1871) francia író kalandregényének főalakja.

Rottenbiller – Rottenbiller Lipót (1806–1870) ügyvéd. 1865-től haláláig Pest főpolgármestere volt.

Sacher bár – híres bécsi szálloda bárja.

salamancai egyetem – Salamanca nyugat-spanyolországi város, egyetemét 1254-ben alapították.

Sarcey – Francisque Sarcey (1827–1899) francia kritikus, színikritikáiról vált nevezetessé.

Sas Ede – (1869–1928) író, újságíró.

Satanello – Márkus József (1854–1911) hírlapíró írói álneve.

Schwartzter intézet – Schwartzter Ferenc (1818–1889) 1850-ben Budán alapította magán-elmegyógyintézetét. A magyar tudományos elmegyógyászat megalapítója.

Schwarzenberg tér – Felix Schwarzenbergről (1800–1852) az osztrák ellenforradalmi politikusról elnevezett tér Bécsben.

Shaw – George Bernard Shaw (1856–1950) ír származású angol drámaíró, a modern szatirikus vígjáték egyik legnagyobb mestere.

sipista – hamiskártyás.

smucián – kicsinyesen szűkmarkú.

snepfe – szalonka. Helyesen: Schnepfe.

Soma – Tábori Kornél (1879–1944) író, újságíró, a modern bűnügyi riport egyik első magyarországi művelője, több kriminalisztikai művet is írt.

Somossy Károly orfeuma – Az Első Fővárosi Orfeum a Nagymező utcában, a mai Fővárosi Operettszínház épületében.

stilét – törös bot.

strupfli – nadrágleszorító talpaló gumiszalag.

Szemere Miklós – (1856–1919) politikus, író. A századforduló jellegzetes közéleti alakja. Nagy érdemei voltak a magyar sport, különösen a lósport fejlesztésében.

Szendrey úr – Feltehetően Szendrey Ignác, Petőfiné Szendrey Júlia apja.

Sziklay János – (1857–1945) író, újságíró.

Szini Gyula – (1876–1932)

író, újságíró, a *Nyugat* köréhez tartozott.

Szomaházy – Szomaházy István (1864–1925) író, újságíró. Kiss József lapjának, *A hét-nek* volt állandó munkatársa.

Tábori Kornél – lásd *Soma*.
tapőr – bázongorista.

Tarján Vilmos – (1881–1947) újságíró, színházigazgató, a rendőrségi riport kiváló művelője.

Tavaszi hullámok – Turgenyev (1818–1883) orosz író 1872-ben írott regénye.

Thackeray – lásd *Pendennis története*.

théâtre paré – díszelőadás.

tipszter – löversenyeken pénzért tippeket adó személy.

tiszaeszlári per – 1882-ben Tiszaeszláron vérváddal, Solymosi Eszter meggyilkolásával vádolták a falu több zsidó lakosát. A vádlottak védelmét Eötvös Károly vállalta. Krúdy 1931-ben *A tiszaeszlári Solymosi Eszter* címmel regényt írt a koholt per részleteiről, mely először a *Magyarország* című napilapban jelent meg folytatásokban.

Tóth Béla – (1857–1907) író, újságíró. Elsősorban tárcákat, kultúrtörténeti ismer-

tetéseket és útirajzokat írt. Egyik legismertebb műve a hat kötetben megjelent *Magyar anekdotakincs* (1899–1904), valamint a *Magyar ritkaságok* (1899).

turnér – derékban elhelyezett tömés az alak teltségének hangsúlyozására.

Uhr – óra. Itt a vendéglő német neve.

Ujházi Ede – (1844–1915) színész, a Nemzeti Színház örökös tagja. Úttörője volt a korában még újdonságnak ható természetes színpadi beszédnek és játékmodornak.

Üchritz – Üchtritz Zsigmond (1846–?) báró, híres lótenyésztő.

Valjean – Victor Hugo *Nyomorultak* című regényének főhőse.

Vas Gereben – (1823–1868) korában népszerű regényíró.

Véreb – Mark Twain (1835–1910) amerikai író egyik elbeszélése.

waffenrock katonai diszkrét, atilla.

Wilde Oscar – (1856–1900) ír származású angol költő, író. Óriási sikert aratott szellemes aforizmákkal, paradoxonokkal teli vígjátékaival.

Zilahy Lajos – (1891–1974) a két háború közt rendkívül népszerű író, publicista.

zsirál – váltókezességet vállal.

UTÓSZÓ

„Mintha ódon, drága poharak csendülését hallanám, mintha vagyont érő selyemcsipkék, ábrándok aranyos pókhálószállai ragyognának szemembe halvány, áttetsző aranyködben...” – írta már nagyon korán, 1907-ben Krúdy novelláiról Kosztolányi, s így folytatja: „A múltat mindig a jelenen keresztül érzi át, s ha régi portrékat fest, színt, ecsetet a mától lop, és széles vonásokkal, modern, merész színrakással pingálja elénk a sokáig élő, boldog kurtanemesek, a zugódi Gaálok arcát.” Majd még egy Kosztolányi-mondat, 1912-ből: „Minden sornál elénk tolakodik egy érzés: az, hogy aki írta, költő.”

Nos, a költő nagyságokon kívül – vagy inkább őket is beleértve – tündökletes prózairók nemzedéke élt és alkotott irodalmunkban a múlt század végén és jelenkorunk hajnalán. Az első világháború végéig káprázatos virágzásba borult a regény is, de főleg a novella, az elbeszélés. Főöslegesen volna itt most mindenkit felsorolni, Ambrustól, Bródytól, Thury Zoltántól, Móricztól kezdve a Cholnoky testvérekig, Csáth Gézáig, Adyig, Kosztolányiig, Füst Milánig s még tovább. – Krúdy is ebbe a nagy névsorba illeszkedik, sőt: ő a legtermékenyebb köztük. Nemcsak regényíróként – novellistaként is óriás, mennyiségre és minőségre nézvést egyaránt kimagasló teljesítményével.

Nyolcvanhat (!) regényét és kisregényét számban jóval felülmúlva *kétezernél* is több elbeszélést, illetve hasonló jellegű művet írt csaknem negyvenéves pályafutása során! (Ötvenöt évesen halt meg, 1933-ban, de ne felejtjük el, hogy már tizenöt éves korában sorra közölték írásait.)

Krúdy életművét – így novelláit is – sokan és alaposan elemezték, értékelték már (Szauder József, Bori Imre, Fábri Anna, Barta András, Katona Béla és mások); nehéz tehát, legalábbis

egy ilyen rövid utószóban, újat mondani róla, még akkor is, ha mostanában egyre-másra kerülnek elő eddig kevésbé ismert, né- tán ismeretlen munkái az elsüllyedt rég- vagy közelmúltból.

Többen elmondták, jómagam is föl-főlelgettem: honnét, milyen gyökerekből (főként a Nyírség talajából és Budapest múltbéli hétköznapijából) ered és táplálkozik ez a novellisztika. Témaválasztásaiba, történeteibe természetesen számtalan egyéb – szepességi, dunántúli, Tisza-vidéki – emléke-élménye is belejátszik, nem szólva olvasmányélményeiről (Jókai, Turge- nyev, Dickens stb.), történelembúvárló szenvedélyéről s a 48-as szabadságharcnak az ő fiatalsága idején még eleven emlékeiről. Ám a millennium korabeli pesti kezdő korszakában még a Vad- nay-féle finom szalonnovellák és az akkor (ma újra) divatos sze- cesszió hatása érződik a tizenhét-tizennyolc éves Krúdyn; s ezek az írásai nem vívhatták ki helyüket a mostani válogatásban. Nem mintha csapnivalóan rosszak volnának, de még eléggé messze vannak az igazi, érett Krúdy-stilustól, -hangtól, bár annak csirái, előzményei már ekkor is fölfedezhetők nála. Ez a válogatás tehát, éppúgy, mint az 1957-es (Magyar Klasszikusok, Szépirodalmi Könyvkiadó), *A Paraszkíva malom*-mal kezdődik, s néhány úgynevezett „mikszáthos” novellával folytatódik. Persze már ezek is valamelyest Krúdy-zamatúak; inkább csak anekdotizáló kedvük és derős-ironikus humoruk vall Mikszáth iskolájára.

Az 1910-es évektől kezdve viszont (s e gyűjtemény kilencven százaléka erre példa) már egy egészen eredeti, senkihez sem ha- sonlítható próza-költő áll előttünk, mestersége teljes vérteté- ben.

Krúdy (s ez az irodalomban némiképp ritkább eset, mint a zenében) „csodagyerek” volt; de ahogy ezt szintén Kosztolányi írta Ady két fiatalkori kötete kapcsán: a legnagyobb költők sem születnek készen, legföljebb eltitkolják, az asztalfiókban hagyják ifjúi zsengeiket. Hát Krúdy éppúgy nem hagyta őket az asztalfi- ókban, mint Ady. Nekünk viszont, főleg, ha kétezer novelláról van szó, kötelességünk a gondos rostálás, épp a legjobb művek érdekében. Ezért bizony sok – a kiválasztottakhoz nem méltatlan – remek novella maradt ki, a megszabott terjedelem kényszere folytán.

Akkor hát végül is mit nyújt ez a „töredéknyi” összeállítás az író lenyűgözően bőséges novellaterméséből? Mindenesetre az adott keretek közt a legjavát. Nem elégíthet ki minden egyéni olvasói igényt és várakozást; erre nem is törekedhetett, hiszen Krúdy minden hívének megvan az egy vagy több kedvenc novellája, amelyet szívesen látna viszont ebben a kötetben. De hát még maga a válogató is kénytelen volt kihagyni jó néhány „kedveltjét”, hogy végeredményben ne a sok fát, hanem az erdőt lássuk, s az egész írói pályáivet, a kezdeti finom érzelmességtől a lírán és drámaiságon át a kései groteszk, sőt már-már abszurd kísérletekig.

Krúdy mindig kísérletező író volt, különösen novelláiban. Élete különféle szakaszaiban – főként az első világháborútól kezdve – állandóan „szimultánt játszott” témáival, kifejezési formáival, alakjaival és azok helyzetével, jellemével; egyszerre és egy időben volt impresszionista, expresszionista, szecessziós, stilizáló és realista is; párhuzamos játékváltozatai szinte kimeríthetetlenek.

Kosztolányi 1907-ben még csak a „boldog” kurtanemes Gaálok-ról beszél. De Krúdy már akkor is többsikúán ábrázolta ezt a „boldog” nyírségi életet. Eleinte – ahogy Bori Imre írja – „a turgenyevi poézist keresi az emberi életben, a nyírségi kúriák fedele alatt... Az elbeszélő »alanyi« megnyilatkozásait azonban csakhamar felváltja a szemlélődő ironikus közelítési módja, a legendák megtépázásának a vágya, s ismét Turgenyevhez jutva, a nyírségi nihilizmus ábrázolásának a szándéka.”

Bori Imrének igaza van, ha csupán a Krúdy-novellák időrendbeli kibontakozását figyeljük. De ebben is már korán nemcsak a szemléletmód fokozatos változásáról, hanem egyidejűségről – az imént a sakkból vett hasonlattal –, *szimultán* lépésváltásokról van szó. Mert hiszen ezekben a „nyírségi” novellákban is eleve sok a többfelé figyelő lépéskombináció, formában, jellemábrázolásban, szándékban, mondanivalóban – a kedélyes anekdotától a gyilkos szatiráig és a tragikumig. S a korai idill, később

meg a „biedermeier”-nosztalgia mindig sok egyéb elemmel párosul Krúdy műveiben. Minden írása sokrétegű, mindegyik korszakában.

Ennek az utószónak nem lehet a feladata, hogy a századfordulótól véges-végig boncolgassa a novellista Krúdy fejlődését, elbeszélőformáinak gyakori – ám mindig előre mutató – álarcváltásait, amelyekbe folyton-folyvást beleszólt a közismert „szerepjátzás” is.

Csupán néhány jellemző tényre s e novellák hihetetlen változatoságára szeretnők felhívni a figyelmet.

Legelőször is, szinte hagyományosan, *a lírájára*. Hiszen nemcsak Kosztolányi tartotta *költőnek*, hanem a legtöbb kortársa is annak látta, s igazuk volt. Akadt ugyan nem is egy nagy prózaírónk (Török Gyulától, Loviktól Füst Milánig), aki regényeiben vagy elbeszéléseiben költői magasságokig emelkedett, de egy sem volt, aki annyira íz-ig-vérig *lírikus* is lett volna, mint Krúdy. Mert ugyan ki is az a Pesten lakó „fuvolás”, aki „bűbájt, augusztusi csillagport, érett szilvafák és októberi jánoshegyi szőlővenyigék illatát, karácsonyfa szagát, húsvéti tojás ízét és boldogtalan költők magányos epekedését fuvolázta az asszonyok fülébe”? Ki más volna, ha nem Ő. Első és utánozhatatlan Krúdy Gyula?! Igaz, *lira* is sokfajta van. S manapság éppen ez a szubjektív, néha érzelmes „Én-lira” egy csepp sem divatos. Az elszemélytelenedés korát éljük a lírában is, az olykor már teljesen érdektelen tárgyilagosságét, az igazi líra elsorvadását. Krúdy *lírája* mégis él és hat. Valószínűleg verbális ereje révén. Úgy értem, a magával ragadó mondatritmusaiba foglalt *szavak, képek, hasonlatok, metaforák* kiapadhatatlan bősége folytán.

Lehet, hogy ezt a „fuvolázást” vagy „gordonkázást” néha el is túlozta. S az is lehet, sőt biztos, hogy ezt sokan nem szeretik. Mégis, nagyságának ez az egyik alappillére.

A másik *drámaisága*. Mert „drámaíró” is volt minden prózai művében. Gyötrődő ember lévén, aki nem találja helyét a korában, az idill, a romantika, aztán a kritika, az irónia, sőt a teljes kiábrándultság korszakából kitörve a meghasonlás, a pusztulás,

a kiméletlen valóságábrázolás drámai, sőt démoni megjeleníté-
ség – majd utoljára a *groteszkig* – jutott el, megint csak azt bizo-
nyítva, hogy a modern európai próza csaknem minden változa-
tát kipróbálta, olykor megelőzte. Az impresszionizmustól elju-
tott az expresszionizmusig (*Napraforgó*), sőt a pszichopatoló-
gia félelmes tüneteinek ábrázolásáig (*Purgatórium, Francia kas-
tély*).

Novelláiban is sok a drámai elem. (*Az utazó története, Zöld
Ász, Férfi-mese* stb.)

A harmadik *humora*, amelyről az eddigi nagy Krúdy-iroda-
lomban vajmi kevés szó esett. Pedig ez már nem is Mikszáth-
örökség. Krúdy humora más, rejtettebb, ravaszabb, jóízű
ugyan, de azért néha bujkáló és semmiképp sem feltűnő. Erre a
legjobb példa az *Éji zene*, Branyiskói úr öt szép lányának derűs
története, amikor is apjuk borozgató cimboráját, Korpsz hadna-
gyot – nem először – szelíd erőszakkal kituszkolják az utcára.
Korpsz nagy búsultában, éjnek évadján a korcsmák felé „veszi az
irányt”, s az egyikben ott találja a Kacsari-féle cigányzenekart.
Elkeseredésében magával viszi a bandát, hogy „éji zenét” adjon
barátja lányainak, holott nem is beléjük, hanem a kaszírnöbe
szerelmes. A szerenád vége az (mivel a kvietált hadnagynak egy
fillérje sincs), hogy a zene végeztével gyorsan eltűnik az éjszaká-
ban. A cigányok meg, „a Kacsari fiúk nyomban veszekedni
kezdek egymás között az ingyen muzsikálás miatt, egy sötét si-
kátorban meg is ütögették a banda apját, aki hivatkozott régi
katonai pályájára”. (Tudniillik a hadnagy régi ismerőse volt.
meg a háborúból.)

Milyen remek, mulattató novellalezárás! És ugyanezt mond-
hatnánk – sok egyéb között – ama füredi gavallérról, „egy bizo-
nyos Matskási Miklós nevezetű nyírségi úriemberről”, aki *A sil-
bak* című novella hőseként Balatonfüreden üdülvén mást sem
tesz, csak szerelmes leveleket ír, de sohasem küldi el a különben
vele együtt ott nyaraló Fruzsinkának. Végül is – és a sok részlet-
humor után ez a csattanó! – minden levelét elégeti. „Éjszaka
kigyulladt a korom a kéményben, és az Esterházy fél tetője le-
égett. Fruzsinka és a kártyások rémülten szaladgáltak a folyosón,
csupán Matskási aludt megelégedten, nyugodtan.”

Mi ez, ha nem a legkedvesebb, szelíden gunyoros humor, Krúdy varázsának egyik nagyon vonzó eleme?

Még – a sok-sok idézhetőből – csak egy példa Krúdy sajátos humorára. Például a *Régi regények*. Ligetiné, „a honvéd özvegye”, napjait évek óta olvasmányáival, főleg a *Monte Christó*-val és *Rocambole*-lal tölti, egész nap az ágyban heverészve. Aztán váratlanul hazatér halottnak hitt férje, Károly. Eleinte nem is értik meg egymást. Majd, amikor a férj kipiheni fáradalmait, s ő is elkezd olvasni felesége kedvenc ponyvaregényeit, ahogy kommentálja az egyik részletet, a nő végre visszafogadja kegyeibe: „Ligetiné alsó ajkára tette a két ujját, amint figyelmesen hallgatott: – A 113-as Bérkocsi-ban van, mondta diadalmasan, s nedves, felragyogó tekintetet vetett végre-valahára férjére.” (Hogy közben, amíg a teljes hitvesi harmónia jegyében csak régi regényeket olvasgatnak, miből élnek, erről az író nem beszél, s ez a hallgatás is hozzátartozik ironikus humorához!)

A sok-sok humoros elbeszélés (novella és regényrészlet) mellett talán épp ezeket a telitalálat befejezéseket érezhetjük a Krúdy-humor csúcsteljesítményének! (Mert hiszen a „poén”, a zárómondat vagy csattanó igen-igen fontos a novellában. És Krúdy ebben is mindig remekelt!)

Lehetne – tucatjával – idézni még pompás példákat Krúdy (nem is mindig ilyen lappangó vagy visszafogott) humorára; de remélem, hogy e kurta utalások után már nélkülem is észreveszik majd a félmondataiban is neveltető iróniáját, jókedvű játékosságát.

Élete végső korszakában viszont a *groteszk* felé hajló (bár korábban is jelentkező) vonzalmát. Mindig is volt benne hajlam ehhez a nagyon modern (s ma tán kissé már meg is haladott) műfajhoz. Abszurd dráma? Krúdy ezt is tudta. Legalábbis a novelláiban. (Mert színdarabjai más megítélés alá tartoznak.)

Nézzünk csak néhányat a kései „groteszkekből”.

Nem hiszem, hogy ezt a ma népszerű műfajt tudatosan művelte volna. Valószínű, hogy efféle „újításra” akkoriban nem is gondolt. Csupán arról lehet szó, hogy már korán „megérezett valamit” az „abszurd” lehetőségeiből, vagy még erről sem; egyszerűen idáig is eljutott folyamatos fejlődésében és – szokása szerint

– írta azt, ami éppen eszébe jutott, de ezt azután aggályok nélkül, gátlástalanul, s immár tökéletes mesterségbeli tudással.

Ezekben a kései, érett novellákban (vagy a *Boldogult úrfikóromban* című regényében) *nem* az a groteszk és abszurd, hogy hősei beülnek egy vendéglőbe, kiskorcsmába, és hosszasan, ingyenc módjára *étkeznek*. Inkább maguk a figurák különcök (bár Krúdy alakjai közt régtől fogva sok a különc!), és az élethelyzetük groteszk. Mint, mondjuk, Ludacskaié, aki eladja a koporsóját, vagy Tiroli úré – *Az ember, aki mustármag volt* fura remekléseiben.

Krúdy a még életében megjelent utolsó novelláskötetének ezt a címet adta: *Az élet álom*. Nem tudom, ismerte-e vagy sem a nagy spanyol drámaíró, Calderón azonos című művét. Mindenesetre az ő saját életműve, részleteiben s egészében is, gyakorta *ezt* sugallja. És az álmok is igen sokfélék, a derűstől, széptől a lidércnyomásig, a rémségekig. Krúdy „groteszkjeinek” jó része is álomszerű, a szó legtágabb értelmében. (Hiszen még *Álmoskönyv*-et is írt!)

Az Előhang egy kispörköltöz, A vadpecsenye kalandjai, Kis Dániel napja és még számos – utolsó korszakából való – novellája, a *Levegőváltás öröme és szomorúsága* a hétköznapiak és álmok, a realitás és az abszurditás olyan tökéletes vegyülete, amelyet már semmiféle katalizátor sem bonthat föl részelemeire. Így teljesekek és remekesek, ahogy írójuk megálmodta őket.

Ez a válogatás nemcsak bővebb, gazdagabb az 1957-esnél (Magyar Klasszikusok, Szépirodalmi Kiadó), hanem az évszámok megjelölésében is eltér tőle. Akkor – egy alapos és hiteles bibliográfia hiánya miatt – csak a *kötetek* dátumait közölhettem. Most, hogy időközben megjelent (1978) *Gedényi Mihály* terjedelmes és kitűnő bibliográfiája Krúdy műveiről, az ő adatai alapján meg tudtam állapítani az egyes novellák *első* (lapokban, folyóiratokban) közlésének dátumát. Így hát ezt és csakis ezt jelzik az évszámok. Ha egyéb adatokra is odafigyelek, vagy a sokszoros – olykor más címenen történt – kiadásokra is, elkerülhetetlen lett volna a zűrzavar. Hiszen Krúdy egy-egy elbeszélését többször is

– más-más években, más-más kötetekben – kiadta. Célszerűbbnek láttam, hogy következetesen ragaszkodjam Gedényi bibliográfiájához, még ha itt-ott nem is egyezik minden évszám a már eddig kiadott Krúdy életműsorozat évszámaival.

Szabó Ede

ÉLETRAJZI ADATOK

- 1878 Október 21-én születik Nyíregyházán, „törvénytelen” gyerekként, mert id. Krúdy Gyula csak 1895-ben veszi el feleségül Csákányi Juliannát, amikor a tíz gyerek közül a legidősebb, az író, már tizenhét éves.
- 1883 Koraérett fiú lévén ötéves korában kerül iskolába.
- 1887 Apja a szatmári gimnáziumba iratja be a kilencéves fiút, aki itt csak egy évet tölt, s elég rossz a tanulmányi eredménye.
- 1888–1890 A szepességi Podolinban végzi el az akkori nyolcosztályos gimnázium alsó négy osztályát.
- 1891 Podolinban csak algimnázium van, s az apja egyébként is jobbnak látja, ha a nehezen fegyelmezhető, korához képest túlságosan is fejlett fiú otthon, Nyíregyházán tanul tovább. Az ottani tanárok közül Leffler Sámuel, Gróh István, Vietórisz József és Porubszky Pál van rá nagy hatással. Közepes tanuló.
- 1892 Diáktársaival megalapítja a Nyíregyházi Sajtóirodát, azzal a céllal, hogy a fővárosi lapokat szabolcsi hírekkel lássák el. Megjelenik a tizennégy éves fiú első novellája a *Szabolcsi Szabadsajtó*-ban.
- 1893 A tizenöt éves Krúdy riportsorozata a *Pesti Napló*-ban a tuzséri hipnózis-tragédiáról.
- 1894 Gáspár Imre szerkesztői állást kínál Krúdynak a *Debreceni Ellenőr*-nél; az érettségi előtt álló diák megszökik hazulról. Apja utána megy és hazaviszi.
- 1895 Júniusban leérettségizik, magyarból jó, a többi tantárgyból elégséges osztályzattal. 1894-től az érettsé-

- giig kilencven novellája jelenik meg különböző lapokban. – Érettségi után megvívja (győztesen) első párbaját, ősszel belép a *Debreceni Ellenőr*-höz, majd három hónap múlva – jóval nagyobb fizetésért – a nagyváradi *Szabadság* munkatársa lesz.
- 1896 Májusban elhagyja Váradot, hazamegy, majd Pestre költözik, a Gyöngytyúk utcába. Szeptemberben a *Képes Családi Lapok* novellapályázatán első díjat nyer.
- 1897 Havonta hét-nyolc novellája jelenik meg; főleg az *Egyetértés*-be és a *Fővárosi Lapok*-ba dolgozik. Megjelenik első novelláskötete, az *Üres a fészek*. Megismerkedik „Satanellával”, az írónővel, aki Bogdán Bella néven is ír, és csaknem hét évvel idősebb nála. (Igazi neve: Spiegler Bella.)
- 1898 Eljegyzi Bellát, családja azonban ellenzi a házasságot.
- 1899 A „kiskorú” Krúdy végre megkapja az apai engedélyt, és december 27-én feleségül veszi Spiegler Bellát. Rengeteget ír, s megjelenik második kötete, az *Ifjúság*. A Király u. 47.-be költözik Bellához.
- 1900 Októberben fia születik, a családban a negyedik Gyula. December 30-án, ötvenéves korában, meghal id. Krúdy Gyula, az ügyvéd édesapa. Az író harmadik könyve: *A víg ember bús meséi*.
- 1902 Megszületik Ilona (majd hat évre rá Mária). Kiadják *Az aranybánya* című regényét s több ifjúsági művét.
- 1902–1910 Tíz novelláskötet, többek közt: a *Nyíri csend*, *Pajkos Gaálék*, *Hét szilvafa* – regények: *A podolini kísértet*, *A bűvös erszény*, ifjúsági művek: *A komáromi fiú*, *A cirkuszkirály* stb. Sokat éjszakázik, kártyázik, löversenyezik, házassága kezd elromlani, időnkint szállodában lakik (Meteor, Astoria, Royal).
- 1911–1912 A *Szindbád ifjúsága*: új stíluskorszak kezdete. De a szintén ez évben kiadott *A podolini takácsné*-ban még a mikszáthi modor uralkodik. Megjelenik a *Szindbád utazásai*.

- 1913 *A vörös postakocsi* nagy sikere, Ady lelkes bírálata. Színművek: *Az arany meg az asszony*. – *Zoltánka*.
- 1914 A háború kitörésekor átmenetileg hazaköltözik családjához. Vidéken előfizetőket gyűjt *Összegyűjtött Művei* Singer és Wolfner által tervezett kiadásához. Három öccsét elviszik katonának. Magányos, kiábrándult.
- 1915 Beköltözik a Royal-szállóba, ahol megismerkedik Várady Gyulánéval s lányával, Zsuzsival. A sorozáson alkalmasnak találják fegyveres népfölkelői szolgálatra, de bevonulnia nem kell. Komoly publicisztikai tevékenységbe kezd.
- 1916 Megkapja a Székesfőváros Ferenc József irodalmi díját.
- 1916–1917 *Aranykéz utcai szép napok*. A „biedermeier” – korszak megunt modorosságá válik; fanyar elégedetlenség. *Szindbád ifjúsága és szomorúsága*, *Szindbád*, *A feltámadás*, *Őszi utazások a vörös postakocsin*.
- 1918 Krúdy a Margitszigetre költözik. Kitor az őszirózsás forradalom. Országjárás, riportok. Jelentős művek: *Bukfenc*, *Napraforgó*.
- 1919 Nagy riport *A kápolnai földosztás*-ról, aktív részvétel a forradalomban. Krúdy a *Néplap* szerkesztője. Első feleségétől elválik, s elveszi Várady (Rózsa) Zsuzsit. Új házasságából egy lánya születik: Zsuzsa. Megjelenik a *Tótágas*, az *Asszonyságok díja*, *Az útitárs*.
- 1920–1921 A Tanácsköztársaság bukása után a sajtóban hajsza indul ellene. Anyagi helyzete romlik, műveit csak elvétve adják ki. A *Nagy kópé* Bécsben jelenik meg. (Egyetlen novellás kötete 1920-ban: *A betyár álma*. *Kleofásné kakasa és más elbeszélések*.)
- 1922–1924 Súlyos gondokkal küzd, majd lassan konszolidálódik anyagilag, s megpróbálja folytatni régi életmódját; ez, persze, újra fölborítja a háztartás egyensúlyát. Második házassága is növekvő feszültséggel terhes. 1922-ben öt könyvét adják ki (köztük re-

- mekművek: a *Hét Bagoly*, az *N. N.*, az *Őszi versek*), de pénztelensége egyre elviselhetetlenebb. Felesége pénzkereső próbálkozásai is kudarcba fullanak.
- 1925 Irodalmi működésének huszonötödik évfordulóját ünneplik, újra előfizetőket gyűjt, ezúttal az Athenaeumnál készülő tizkötetes életmű-válogatásra, nem sok eredménnyel. Hatvanynál vendégeskedik Bécsben.
- 1926–1927 Legalább tíz éve lappangó betegsége ledönti lábáról; a Liget-szanatóriumba kerül. Szervi szívbaj, nehéz légzés, beteg gyomor, máj, tüdő. Történelmi tanulmányok a *Három király*-hoz. Utókúra Balatonfüreden. Viszál az Athenaeummal.
- 1928–1929 Ötvenedik születésnapján Krúdy-est a rádióban, a tizkötetes gyűjtemény új kiadása. Nyáron: féloldali szélütés, amelyből aránylag gyorsan felgyógyul. A világgazdasági válság miatt – legalábbis arra hivatkozva – könyveit nem jelentetik meg. Idegösszeomlás, kórház.
- 1930 Baumgarten-díjat kap, de akkor már nagyon el van adósodva. *Az élet álom* című kötetét a saját költségén kell kiadnia. Szigeti lakását felmondják, május 28-án Óbudára költözik családotstul. Ismét jelentős művek: *Boldogult úrfikoromban*, *Festett király*.
- 1931–1932 Szegényes körülmények közt él Óbudán, a Tempom u. 15.-ben. Újra rászokik az italra, éjszakázásra, rengeteget dolgozik. Kétszázötven fontot kap Rothermere lord ajándékából. 1932 júniusában csődöt kérnek ellene hitelezői, s vagyontalansági esküt tesz. Nyár végén megint kórházba kerül, sokat szenved, de valamennyire rendbe jön, s hazatér Óbudára.
- 1933 Tavasszal rosszabbodik betegsége, szíve, gyomra, mája kezdi felmondani a szolgálatot. Kilakoltatási végzést kap, villanyát kikapcsolják, lakbérhátraléka

háromszázhatvan pengő, fizetni nem tud, végrehajtók zaklatják. Május 12-én hajnalban hal meg, élete ötvenötödik évében. Temetésén a hivatalos Magyarország képviselői nem vesznek részt.